

УДК 801.73.0

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО СЕКСИЗМУ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Ю.В. Андрійченко, канд. філол. наук (Київ)

Статтю присвячено передумовам і причинам виникнення лінгвістичного сексизму, його розвитку і функціонуванню в сучасній іспанській мові. Дослідження демонструє, що з часом в іспанській лінгвокультурі відбувається зміна культурної репрезентації жіночої статі – нейтралізація зафіксованої в гендерному стереотипі негативної оцінки або її значне пом'якшення.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, комунікація, лінгвістичний сексизм, мовні стереотипи, текст.

Андрійченко Ю.В. Особенности выражения лингвистического сексизма в испанском языке. Статья посвящена предпосылкам и причинам возникновения лингвистического сексизма, его развитию и функционированию в современном испанском языке. Данное исследование демонстрирует, что со временем тот факт, что со временем в испанской лингвокультуре осуществляется изменение культурной репрезентации женского пола – нейтрализация зафиксированной в гендерном стереотипе негативной оценки или ее смягчение.

Ключевые слова: гендер, гендерные стереотипы, коммуникация, лингвистический сексизм, текст, языковые стереотипы.

Andriichenko Y.V. Features linguistic expressions of sexism in Spanish. Article is devoted to the background and reasons of linguistic sexism, its development and operation of modern Spanish. Analysis of the problem is demonstrated by the fact that over time, the Spanish lingvokulture is changing cultural representation of female – neutralization of fixed gender stereotype or negative evaluation or mitigation.

Key words: communication, gender, gender stereotypes, language stereotype, linguistic sexism, text.

Об'єктом дослідження в даній статті обрані лексичні одиниці іспанською мовою, які марковані гендерним параметром. В центрі уваги знаходиться маніфестація лінгвістичного сексизму в іспанській мові.

Предметом дослідження є системно мовні, дискурсивні і когнітивні механізми конструювання сексизму в мові і засоби його лінгвістичного опису.

Мета статті – проведення аналізу виникнення, функціонування і наслідків лінгвістичного сексизму в іспанській мові.

Матеріалом дослідження слугують лексичні одиниці іспанською мовою, які відбиралися шляхом фронтального аналізу словників сучасної іспанської мови.

Актуальність статті зумовлена постійним інтересом до вивчення різноманітних зв'язків мови, мислення і культури, а також механізмів репрезен-

тації лінгвістичного сексизму в іспанській мові, домінуючих маркерів соціального статусу, а також гендерних стереотипів, які репрезентовані в системі конкретної мови і в певному виді дискурсу.

Дослідження взаємодії мови і статі викликано актуальною необхідністю вивчення нових тенденцій у розвитку мови, що виникли під впливом змін, які відбулися в соціальному, культурному житті людини в суспільстві під впливом різних культур.

На сучасному етапі мовознавства на перший план численних досліджень виходить людина: у рамках антропоцентричної парадигми вивчається використання людиною мови в процесі спілкування та відображення в мовних одиницях самої людини. Сьогодні ми говоримо про лінгвістику, відправною точкою якої є людина, її потреби, мотиви, цілі, наміри і очікування [1]. Дослідження у межах лінгвістичної теорії спілкування базують-

ся на здобутках ряду мовознавчих дисциплін: функціональної стилістики, культури мови, риторики, лінгвістики тексту, психолінгвістики, соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики. Об'єктами таких дисциплін є мова, текст, а також соціальні та психологічні характеристики мовця і слухача. Гендерна проблематика стала одним з пріоритетних напрямків у сучасних наукових дослідженнях кінця ХХ – початку ХХІ століть, які вивчають людину і її взаємозв'язок із суспільством і навколишнім світом.

В зв'язку з появою категорії гендеру в лінгвістиці велику увагу було приділено новому підходу, який отримав назву гендерної лінгвістики. Цей факт пов'язаний з тим, що соціальний фактор став визначальним у вивченні мов, які глибоко пов'язані з особистістю та суспільством. Аналіз стану гендерних студій у сучасному українському мовознавстві виразно демонструє, що лише незначна кількість робіт присвячена кроскультурним дослідженням. Частіше за все вони являють собою порівняльний аналіз одного певного концепту на ґрунті двох мов. Проблеми функціонування гендерних стереотипів в межах мовних картин світу приділяється не достатньо уваги. Практично немає фундаментальних комплексних досліджень з метою систематизації проблеми, яка пов'язана з особливостями прояву гендерних стереотипів в іспанській мові. Процеси конструювання тендеру, зазвичай, вивчаються з огляду номінативних ресурсів мови; роль семіотичних засобів і глибинних (структурних) механізмів мови і дискурсу враховується в меншій мірі.

В дослідженнях вербальної поведінки чоловіків і жінок мають місце запозичення з закордонних студій минулих років. Визнання соціальної природи гендеру в деяких випадках залишається на рівні декларацій: відсутнє чітке розуміння розбіжностей між конструктивістськими і есенціалістськими підходами. Цей факт зумовлений поверхневим знайомством з логікою внутрішнього розвитку предметної галузі *мова і тендер*, яка в значній мірі визначалась постмодерністським дискурсом, який був відсутнім у вітчизняній лінгвістиці.

Мова – це людське творіння, зроблене всіма особами, які інтегровані в суспільство, без огляду на расові ознаки, соціальний клас і стать. Вживання правил, фраз, лексичних одиниць, привело до створення граматики, словників та інституцій, що регулюють культурні норми. Мова – це відображення суспільства, в той же час вона слугує інструментом класифікації і сприйняття реальності цим суспільством. Іноді в мові спостерігаються певні сексистські ставлення, які можуть бути інтерпретовані як маркер суспільства, що є дискримінаційним по відношенню до жінок. Поведінки, цінності й сексистські прояви в мові існують протягом століть. Королівська Академія іспанської мови визначає сексизм як щільну увагу до статі в будь-якому прояві життя і як дискримінацію осіб однієї статі іншою [9, с. 432].

А. Гарсія Месегер розподіляє лінгвістичний сексизм на чотири етапи:

1 етап: лінгвістичний сексизм не визначається і не визнається. Цей етап продовжувався в Іспанії до середини семі десятих років минулого століття.

2 етап: визнання існування лінгвістичного сексизму і його розповсюдження в суспільстві. Цей етап охоплює восьмидесяті роки ХХ століття.

3 етап: фемінізм з середини вісімдесятих років минулого століття намагається винайти стратегії для боротьби з лінгвістичним сексизмом.

4 етап: відбувається в актуальний час. Актуалізується конфлікт між двома групами: перші мають на меті захист старих лінгвістичних форм, другі піддають їх жорсткій критиці [7, с. 102].

Численними є пропозиції і альтернативи щодо використання певних лексичних форм з метою зменшення мовного сексизму. Але спочатку розглянемо певні теоретичні постулати з цього приводу. Розпочнемо з феміністських постулатів:

- Мова – це інструмент домінування над жінкою в мачістському суспільстві;
- Мова є сексистською, оскільки культура є і була, насамперед, маскуліною;
- Термін *mujer* відноситься виключно до представниць жіночої статі, в той час як *hombre* має лексичне значення – як чоловік і як

назва всіх представників людського роду без поділення на біологічні статі, і саме цей момент надає двозначності й сприяє відсуненню жінки на вторинний план в мові;

- Сексизм, який існує в мові, це ніщо інше як відображення історичної і реальної ситуації пригнічення жінок в усіх сферах життя;
- Чоловік керує реальністю в своїй манері і через мову каже, що і як повинно бути;
- Іспанська мова є дискримінаційною, оскільки писемне й усне мовлення продукує гендерні стереотипи, які деформують людський концепт жіночого;
- Як в усіх галузях, існує також дискримінація жінок і в мові. Якщо ми хочемо досягнути рівності між жінками і чоловіками, ми повинні її подолати;
- Сучасна форма усного і писемного мовлення не відображає жіночу стать.

На думку А.Гарсія Месегера, необхідно покінчити с сексизмом у мові й боротися за рівні права між статями [7, с. 98]. Такої ж самої думки підтримуються прихильники радикального й ортодоксального фемінізму стосовно мови [3; 5]. Для феміністського руху мова не є нейтральною: все нейтральне, загальне повинно приєднатися до жінки. Відношення фемінізму й граматики іспанської мови є достатньо складними; певні моменти мають своє коріння в минулих часах, оскільки мова була створена, в першу чергу, для потреб чоловіків. Асиметричне визнання чоловіків і жінок в політичній, соціальній і культурній галузях відповідає дискримінаційній традиції по відношенню до жінок. Представники фемінізму наголошують на тому факті, що, в більшості випадків, жінки-поети, жінки-науковці, жінки політичні діячі знаходяться на вторинному плані по відношенню до їхніх колег-чоловіків і лише у випадках всесвітньої відомості відбувається їхня візуалізація.

Іспанська мова нараховує велику кількість лексичних одиниць, вживання яких по відношенню до жінок є принизливим і відображає, в багатьох випадках, мачистську ідеологію мовця: *zorra*, *putón*, *verbebenero*, *golfa*, *guarra*, *ligera de cascós*

та ін. Чисельність таких слів, як можна побачити, є образливою. Але було б помилковим вважати, що іспанська мова є мачистською через наявність в своєму складі даних лексичних одиниць, оскільки мова – це лише засіб комунікації, яка дозволяє мовцям виражати свої думки і задовольняти всі типи своїх комунікативних потреб. В певних ситуаціях мовцю необхідно образити, пригнобити свого співрозмовника. Мова повинна мати в своєму складі необхідні для цього лексичні одиниці, оскільки в іншому випадку вона б мала неповну комунікативну систему. Таким же чином було б неправильним стверджувати, що іспанська мова є расистською, тому що має такі образливі терміни, як: *negro de mierda*, *moro mierda*, *sudaca* та ін., або звинувачувати іспанську мову в антисемітизмі через наявність в її лексичному складі даних слів: *supremacía de la raza aria*, *holocausto*, *limpieza étnica* та ін. Очевидним є той факт, що мовці, які вживають дані слова в своїй комунікації демонструють мачистську, расистську або антисемітську ідеологію, а лексичні одиниці є лише засобом, за допомогою якого вони виражають своє ставлення до того або іншого явища. Додатковим доказом цьому, на нашу думку, слугує той факт, що всі ці слова є *опціональними*, тобто, мовець сам свідомо вирішує вживати їх і тому наслідки, які виникають після цього вживання, є його особистою відповідальністю, а не лінгвістичної системи, в той час як мова вимагає від мовців використовувати інші елементи: якщо мовець хоче спілкуватися, він повинен через свою ідеологію встановити обов'язкове узгодження між кількісними морфемами підмета і присудка. Тож можна було б звинуватити іспанську мову в *узгодженості*, але не в расизмі, мачизмі і антисемітизмі.

Наступні постулати належать лінгвістичному сексизму і стратегіям його запобігання. Згідно феміністської точки зору, окресленій в нашому дослідженні вище, лінгвістичний сексизм проявляється, коли вживається будь-який вираз, який виявляється дискримінаційним з точки зору статі. Іспанська мова є сексистською і андроцентричною, тому дискримінує, виключає і приховує присутність

жінки, оскільки підкреслює первинну роль чоловіка і визнає жінку виключно через її зв'язок з чоловіком. Також слід зазначити, що у вісімдесяті роки була опублікована низка рекомендацій, в яких здійснювалась спроба покінчити з мовними формами, які не відображали жіночу стать. В 1989 році Інститут Жінки, який є підпорядкованим Міністерству соціальної політики Іспанії, публікує свої відомі і, на наш погляд, достатньо полемічні пропозиції щодо вживання несексистської мови. В них йдеться про те, що зміни, які відбуваються в соціальній сфері потребують певних змін в мові для визволення її від дискримінуючих гендерних стереотипів, тобто від визволення її від сексистського вживання. Для знищення подібних вживань і в зв'язку з тим, що в іспанській мові родовий загальний рід відноситься саме до чоловічого, дана інституція запропонувала такі альтернативи:

При звертанні одночасно як до чоловіка, так і до жінки необхідно уникати з універсальним значенням такі лексичні одиниці, як: *hombre, hombres*, оскільки даний термін не презентує жінок і при вживанні його як фальшивого загального роду приховується їхня присутність. Йдеться про різні реалії, і тому вони повинні бути названими. Пропонується заміна слів *hombre, hombres* на *persona, personas; mujeres, hombres* та ін.

Сексизм пов'язаний з поняттям патріархальних мов, які продукують гендерну нерівноправність. Основні характеристики патріархальних мов були описані Б. Хеллінгером. Нерівні шанси ідентифікації чоловіків і жінок у мові (визначення жінок мовними одиницями чоловічого роду).

- Семантична асиметрія при наявності парних одиниць (слова жіночого роду мають нижчий ранг, ніж чоловічого).

- Інтерпретація чоловічого роду, вжитого щодо дружини, як підвищення її статусу, а жіночого роду відносно чоловіка – як пониження його статусу [6, с. 3].

Феміністська лінгвістика виходить з того, що жінці для психологічного, соціального та біологічного виживання в суспільстві необхідно знайти в ньому свою ідентичність. Не в останню чергу,

це означає бути адекватно відображеною, ідентифікованою в мові, яка вживається в певному суспільстві.

Фемінізм (від латинського *femina* – жінка) – поняття, яке визначається з одного боку як громадський рух за права жінок, а з іншого боку, як комплекс соціально-філософських, психологічних, культурологічних, лінгвістичних теорій, що аналізують стан справ у суспільстві, культурі й мові.

Перша публічна спроба в досяганні таких же прав, які мали чоловіки, здійснилася більш ніж двісті років тому, хоча сексизм і сьогодні чинить стійкий опір. Соціальний рух, який має на меті виборювання рівноправ'я серед жінок і чоловіків у соціальній, економічній і політичній галузях, зветься фемінізмом. Жінки отримали вагомий аванс в цій боротьбі і сьогодні мають кращі можливості для освіти, роботи, сексуальної свободи, виборче право і доступ до приватної власності. Без сумніву, в суспільстві все ще існує тенденція до ідеалізування материнства як єдиної реалізації жінки. Якщо здійсниться можливість викоренити патріархальну ідеологію зі своїми гендерними стереотипами й забобонами, які все ще домінують в суспільстві, всі дискримінаційні дії самі по собі зникнуть. Феміністська діяльність має на меті досягти зникнення в соціальній структурі ієрархічності груп, не лише в гендерній площині, але й також соціальних, етнічних класів, груп за сексуальною орієнтацією. Цей процес складається з трьох етапів:

- перший – систематизований опис всіх економічних, політичних, релігійних феноменів, які є об'єктом зацікавленості в цьому сенсі;
- другий – викриття сексизму як законна вимога невід'ємних прав людини, таких як освіта, робота, та ін.
- третій – зміна або трансформація правил гри в тих аспектах, в яких жіночий колектив, так або інакше, у відповідності до місця і обставин, дискримінується за гендерними ознаками: робота з меншою платнею, сексуальні домагання, сексистська реклама, та ін.

Фемінізм рівноправ'я, або індивідуалістський, розвинутий в Сполучених Штатах Америки та

Англиї, фокусує свою увагу на рівності прав для жінок і на повазі до чоловіків. Фемінізм розбіжностей, або відносин, виникає у французькому феміністському вченні і також бореться за рівноправ'я між чоловіками і жінками, але відштовхуючись від їхніх гендерних розбіжностей. Превалює інший підхід, запропонований американською феміністкою Джоан Скотт, в якому наголошується на тому, що не існує бінарної опозиції *рівноправ'я / не рівноправ'я*, оскільки жінки, які кажуть про нерівність, мають на меті рівноправ'я, але виключно через свій особистий досвід і, навпаки, ті, котрі позиціонуються на *рівноправ'ї*, співпадають в одній своїй меті, але перешкоджаючи взагалі гендерній розбіжності статей, вони можуть залишити позаду відмінні риси жінки і її місце в історії. Своєю головною метою представники феміністської лінгвістики вважають критику патріархальної свідомості в мові та здійснення мовної реформи, спрямованої на усунення ущербності представлення образу жінки в мові та гендерних асиметрій, що існують в мові.

Говорячи про термінологію феміністської та гендерної науки, варто виділити три основні феміністські групи, серед яких: фемінізм, орієнтований на природну сутність жінки, сепаратистський фемінізм, орієнтований на подолання відмінностей (як виклик патріархату); сексуальний егалітаризм; амазон-фемінізм; анархо-фемінізм, та ін. В останні декади ситуація динамічно змінюється. Проблема знаходиться в тому, що ці зміни відбуваються нерівномірно в різних культурах і в різних мовних

системах, по-різному сприймаються представниками різних лінгвокультур і по-різному інтерпретуються в мовній етнокультурній свідомості. Звідси стає очевидною необхідність вивчення функціонування лінгвістичного сексизму в межах однієї культури.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому поглибленні дослідження проблеми функціонування лінгвістичного сексизму в сучасній іспанській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Логический анализ языка : Противоречивость и аномальность текста / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1990. – 278 с.
2. Кириллова О.В. Гендерные различия в коммуникации / О.В. Кириллова // Знание, язык, культура. – Тула, 2007. – С. 125–127.
3. Bosque I. Fundamentos de sintaxis formal / I. Bosque. – Madrid : Acal, 2009. – 800 p.
4. Calero Fernández M.A. Lenguaje, género y sexo: reflexiones desde la lingüística y desde el feminismo / María Ángeles Calero Fernández. – Valladolid : Ed. Prima, 2001. – 198 p.
5. Doncella, Morán, Negrín y otros. La mujer y el desarrollo, la mujer y la cultura; Antología. Compilación de Carmen Naranjo. – México : SEP Diana, 1991. – 310 p.
6. Flaugh Ch. Operating Narrative: Words on Gender and Disability in two Novels by Tahar Ben Jelloun / Christian Flaugh. – USA : SUNY-Buffalo, 2009. – 253 p.
7. Meseguer García A. Es sexista la lengua española? / Álvaro García Meseguer. – Madrid : Ed. Paidós, 1994. – 254 p.
8. Molina García B. Morfosintaxis funcional español / Bartolo García Molina. – Madrid : Ed. SURCO, 2006. – 353 p.
9. Real Academia Española / Comisión de gramática, Esborzo de una nueva gramática de lengua española. – Madrid: Espasa Calpe, S.A., 1997. – 246 p.